

2020. GADA ZIŅOJUMS PAR PAMATTIESĪBĀM

Pamattiesību aizsardzības jomā 2019. gadā bija vērojami gan sasniegumi, gan neveiksmes. *FRA* "2020. gada ziņojumā par pamattiesībām" ir aplūkoti galvenie jaunumi pamattiesību jomā, nosakot gan sasniegumus, gan jomas, kas aizvien rada bažas. Šajā publikācijā sniegti *FRA* atzinumi par galvenajiem jaunumiem attiecīgajās tematiskajās jomās un šos atzinumus pamatojošs pierādījumu apkopojums. Tādējādi ir nodrošināts kompakts, bet informatīvs pārskats par galvenajām pamattiesību problēmām, ar ko saskaras ES un tās dalībvalstis.

FRA ATZINUMI

1 [FOKUSS]

Hartas pilnīga potenciāla īstenošana desmit gadu garumā

4

Līdztiesība un nediskriminācija

7

Rasisms, ksenofobija un ar to saistīta neiecietība

9

Romu līdztiesība un iekļaušana

11

Patvērums, vīzas, migrācija, robežas un integrācija

13

Informācijas sabiedrība, privātums un datu aizsardzība

15

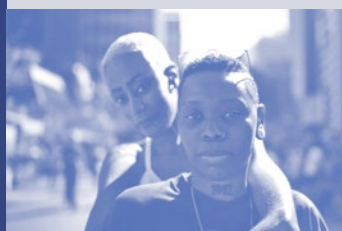
Bērnu tiesības

17

Tiesu iestāžu pieejamība

19

Konvencijas par personu ar invaliditāti tiesībām īstenošanas gaita

Manuskripts pabeigts 2020. gada aprīlī.

Ne Eiropas Savienības Pamattiesību aģentūra, ne personas, kas rīkojas Eiropas Savienības Pamattiesību aģentūras vārdā, neatbild par to, kā tiek izmantota šajā publikācijā iekļautā informācija.

Luksemburga: Eiropas Savienības Publikāciju birojs, 2020

Print	ISBN 978-92-9474-916-1	ISSN 2467-2491	doi:10.2811/756252	TK-AM-20-001-LV-C
PDF	ISBN 978-92-9474-910-9	ISSN 2467-2726	doi:10.2811/074805	TK-AM-20-001-LV-N

© Eiropas Savienības Pamattiesību aģentūra, 2020

Atļauts reproducēt, norādot avotu.

Lai varētu izmantot vai reproducēt fotoattēlus vai citus materiālus, uz ko Eiropas Savienības Pamattiesību aģentūrai nav autortiesību, atļauja jāprasa tieši autortiesību īpašniekam.

© Izmantotie fotoattēli:

Vāks: © iStock/Joel Carillet; © Gettyimages/FG Trade; © iStock/DNY59; © FRA

5. lpp.: © iStock/Mixmike

6. lpp.: © iStock/BalkansCat

7. lpp.: © iStock/yacobchuk

8. lpp.: (augšējais attēls) © iStock/fizkes; (apakšējais attēls) © iStock/Fertnig

9. lpp.: © FRA

10. lpp.: © iStock/Cylonphoto

11., 12. lpp. (augšējais attēls): © iStock/Joel Carillet

12. lpp. (apakšējais attēls): © iStock/dinosmichail

13. lpp.: © iStock/gorodenkoff

15 lpp.: © iStock/skynesher

17. lpp.: © iStock/asiandelight

18. lpp.: © iStock/Remus Kotsell

19. lpp.: © iStock/Jovanmandic

20. lpp.: (augšējais attēls) © iStock/lisegagne; (apakšējais attēls) © hedgehog94 - stock.adobe.com

HARTAS PILNĪGA POTENCIĀLA ĪSTENOŠANA DESMIT GADU GARUMĀ

Eiropas Savienības Pamattiesību harta ir bijusi juridiski saistoša jau 10 gadus. ES līmenī tā ir kļuvusi atpazīstamāka un rosinājusi jaunas pamattiesību kultūras rašanos. Valstu līmenī informētība par Hartu un tās izmantošana ir visai ierobežota. Tiesas aizvien plašāk izmanto Hartu, tādējādi parādot šā modernā instrumenta ietekmi. Taču valstu valdības un parlamenti joprojām to izmanto visai reti. Piemēram, nav daudz pazīmju, kas liecinātu, ka kāds regulāri pārbauda, vai valstu tiesību akti, ar kuriem transponē ES tiesību aktus, atbilst Hartas noteikumiem. Eiropas Savienības Padome aicināja dalībvalstis regulāri apmainīties ar pieredzi saistībā ar Hartu un stiprināt attiecīgās valsts struktūras. Taču precīzi noteikt, kad tieši Harta ir piemērojama valstu līmenī, nebūt nav viegli. Tas ir galvenais šķērslis tās pilnvērtīgākai izmantošanai. Vēl viens būtisks šķērslis ir sliktā izpratne par tās sniegto pievienoto vērtību salīdzinājumā ar esošajiem, sen iedibinātajiem tiesību avotiem. Praktizējošie juristi, kuri izprot Hartu un var to izmantot praksē valstu un reģionālā/vietējā līmenī, var palīdzēt paplašināt tās izmantošanu un uzlabot tās īstenošanu. Tādēļ būtiski svarīgi ir nodrošināt specializētāku apmācību par Hartas izmantošanu valsts līmeņa dalībniekiem.

ES Pamattiesību hartas 51. pantā ir noteikts ES un dalībvalstu pienākums sekmēt Hartas nosacījumu piemērošanu, taču valstu līmenī šajā sakarībā ir paveikts samērā maz. Padomes secinājumos par Hartu, kas pieņemti 2019. gada oktobrī, dalībvalstis tiek aicinātas veicināt izpratni par Hartu un pastiprināt apmācības pasākumus, kas paredzēti politikas veidotājiem, civildienesta ierēdņiem un praktizējošiem juristiem, kā arī valstu cilvēktiesību aizsardzības iestādēm, pilsoniskās sabiedrības organizācijām un citiem cilvēktiesību aizstāvjiem. Visi minētie dalībnieki var palīdzēt pilnībā izmantot Hartas potenciālu.

Varētu uzlabot ar Hartu saistītas informācijas sniegšanu. Līdz šim nav sagatavots neviens konsolidēts pārskats par Hartas īstenošanas iniciatīvām un praktisko pieredzi valstu, reģionālā un vietējā līmenī. Tāpat dalībvalstu pārvaldes iestādēs nav izveidots vienots kontaktpunkts, kas apkopotu informāciju par gūto pieredzi un savstarpēji sasaistītu attiecīgās struktūras un privātpersonas, lai tās varētu valstu līmenī popularizēt daudzsološas prakses piemērus un apmainīties ar pieredzi.

FRA 1.1. ATZINUMS

Ņemot vērā Padomes 2019. gada secinājumus par Hartu, ES dalībvalstīm ir jāapsver iespēja uzsākt iniciatīvas un īstenot politikas nostādnes ar mērķi valstu līmenī veicināt izpratni par Hartu un tās īstenošanu. Īstenojot minētās iniciatīvas un politikas nostādnes, ir jāizmanto visu attiecīgo valsts līmeņa dalībnieku potenciāls. Ar Hartu saistītajām iniciatīvām un politikas nostādnēm jābūt pamatotām ar pierādījumiem, kas gūti regulāros novērtējumos par Hartas izmantošanu un informētību par to katrā dalībvalstī. Šos pierādījumus varētu vākt, organizējot daudzu ieinteresēto personu strukturētu dialogu par Hartas izmantošanu valstu un vietējā līmenī.

Dalībvalstis varētu apsvērt iespēju no savu pārvaldes iestāžu vidus izvirzīt "Hartas kontaktpunktus". Šādi kontaktpunkti varētu sekmēt koordināciju, informācijas apmaiņu un kopīgu plānošanas darbu starp valsts ministrijām. Tie varētu arī nodrošināt saikni starp valstu pārvaldes iestādēm un citām struktūrām, tostarp tām, kas darbojas cilvēktiesību jomā, un pilsoniskās sabiedrības organizācijām, kā arī starp ES un dalībvalstīm. Papildus tam tie varētu arī konstatēt sistēmas nepilnības. Kontaktpunkti varētu apkopot attiecīgo informāciju par Hartas izmantošanu un kopīgot to ar valsts līmeņa dalībniekiem visās attiecīgajās nozarēs un attiecīgā gadījumā arī ar citu dalībvalstu pārvaldes iestādēm un ES iestādēm.

FRA 1.2. ATZINUMS

ES dalībvalstīm ir jāapsver iespēja pastiprināt savas valsts procesuālās tiesību normas attiecībā uz tiesību aktu kontroli un tiesību aktu projektu ietekmes novērtējumiem, lai uzlabotu saskaņotību ar Hartu. Šādās procedūrās ir jāiekļauj nepārprotamas atsaucis uz Hartu – līdzīgi kā tas tiek darīts attiecībā uz konstitucionālām cilvēktiesībām un dažos gadījumos arī uz Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvenciju (ECTK).

Valstu likumdevējiem ir jāpievērš īpaša uzmanība tam, lai nodrošinātu tiesību aktu, ar kuriem transponē ES tiesību aktus, pilnīgu atbilstību Hartas nosacījumiem.

Eiropas Komisija varētu apsvērt, kā nodrošināt plašākas finansējuma iespējas tiesību aktos noteikto cilvēktiesību aizsardzības struktūrām, piemēram, valsts cilvēktiesību aizsardzības iestādēm, līdztiesības iestādēm vai ombuda birojiem, lai palīdzētu paplašināt pieredzi un zināšanas par Hartas piemērošanu valstu līmenī. Tas var atvieglot minētajām struktūrām pienākuma izpildi, palīdzot dalībvalstīm piemērot Hartu, cita starpā tiesību aktu izstrādes un politikas veidošanas procesā un situācijās, kad tiek izmantoti Eiropas strukturālo un investīciju fondu līdzekļi.

FRA 1.3. ATZINUMS

Pārskatot Eiropas tiesiskās apmācības stratēģiju 2011.–2020. gadam, ES ir jānodrošina mērķtiecīga un praktiska apmācība par ES Pamattiesību hartas piemērošanu. Hartai veltītas apmācības iespējas ir jāsekmē arī citās ES politikas jomās un programmās, lai nodrošinātu, ka praktizējoši juristi un civildienesta ierēdņi, kā arī eksperti, kuri strādā valsts tiesību aktos noteikto cilvēktiesību aizsardzības iestādēs, var izmantot ES un valstu līmenī piedāvātās apmācības shēmas.

ES dalībvalstīm ir jāpiedāvā saviem tiesnešiem un citiem praktizējošiem juristiem regulāra, mērķtiecīga un vajadzībām atbilstoša apmācība par Hartas piemērošanu. Valstu cilvēktiesību aizsardzības iestādēm un to ES līmeņa tīkliem ir jāsaņem pienācīgi resursi, lai tie spētu nodrošināt savu darbinieku apmācību Hartas piemērošanas jautājumos.

Padomes 2019. gada secinājumos par Hartu dalībvalstis tiek mudinātas “nodrošināt atbilstību Hartai savos valsts procesuālajos noteikumos”. Valstu likumdevējiem ir pienākums nodrošināt atbilstību Hartai, transponējot ES tiesību aktus valsts tiesību aktos. Taču valstu procesuālajās tiesību normās attiecībā uz ietekmes novērtējumiem un tiesību aktu kontroli Harta ir minēta visai reti – pretēji ES izmantotajām procesuālajām tiesību normām.

Daudzas pilsoniskās sabiedrības organizācijas, kas sadarbojas ar FRA tās izveidotajā Pamattiesību platformā, aicina palielināt finansējumu apmācībai ar Hartu saistītos jautājumos un mudina ES uzlabot centienus vākt informāciju par to, kā dalībvalstis piemēro Hartu. Dažas organizācijas aicina arī izstrādāt praktiskas īstenošanas pamatnostādnes, kas valstu iestādēm var palīdzēt īstenot ES tiesību aktus atbilstoši Hartas nosacījumiem.

FRA veiktie pētījumi liecina, ka valstu cilvēktiesību aizsardzības iestādes neizmanto Hartas potenciālu visā tā pilnībā. Padomes 2019. gadā pieņemtajos secinājumos ir uzsvērtā to “būtiskā loma pamattiesību aizsardzībā un veicināšanā un Hartas ievērošanas nodrošināšanā”. Tā ietver valstu likumdevēju konsultēšanu attiecībā uz gaidāmajiem tiesību aktiem un politikas nostādņēm šajā jomā. ES un valstu līmeņa finansēšanas shēmas var palīdzēt valstu cilvēktiesību aizsardzības iestādēm un citām struktūrām, kas darbojas cilvēktiesību jomā, iegūt pieredzi un zināšanas par Hartu.

Praktizējošiem juristiem un valstu pārvaldes iestāžu amatpersonām ir vajadzīga specializēta apmācība par to, kā efektīvi piemērot Hartu, kas ir samērā jauns instruments. Harta nebija iekļauta daudzu to praktizējošu juristu izglītības programmā, kuri tiesību zinātņi apguva pirms daudziem gadiem. Hartas izmantošanai ir vajadzīga padziļināta zināšanas par Eiropas Savienības Tiesas (EST) judikatūru. Praktizējošiem juristiem tā ir jāpārzina, lai saprastu, kad Harta ir piemērojama, vai attiecīgais Hartas nosacījums ir uzskatāms par tiesībām vai par principu un vai attiecīgā kontekstā Hartu var piemērot attiecībās starp privātām pusēm (horizontāla tieša piemērojamība).

Tiesiskajā apmācībā pamattiesībām uzmanība tiek pievērsta visai reti. Turklāt tas, cik lielā mērā praktizējoši juristi izmanto pieejamās apmācības iespējas, dažādās dalībvalstīs būtiski atšķiras. FRA veiktie pētījumi liecina, ka pilsoniskās sabiedrības organizācijas, kas darbojas cilvēktiesību jomā, reti piedāvā apmācību Hartas jautājumos vai pašas piedalās šādā apmācībā. Mazāk nekā puse no 25 FRA uzrunātajām valstu tiesiskās apmācības iestādēm norāda, ka pēdējo 10 gadu laikā tikušas piedāvātas plašākas iespējas apgūt ar Hartu saistītos jautājumos vai ir panākta lielāka informētība par Hartu.

Hartas piemērošanas laikā gūtās pieredzes apmaiņa ir būtiski svarīga divu iemeslu dēļ. Pirmkārt, pieredze Hartas izmantošanā joprojām ir visai ierobežota. Mēs joprojām esam celmlauži. Otrkārt, daudzām lietām, kurās Hartai ir būtiska nozīme, piemīt starptautiska dimensija, piemēram, ja tās ir saistītas ar Eiropas apcietināšanas orderi. Tādēļ paraugprakses starptautiska apmaiņa ir īpaši svarīga.

Padome nesēn ir uzdevusi savai Pamattiesību, pilsoņu tiesību un personu brīvas pārvietošanās jautājumu darba grupai (*FREMP*) organizēt ikgadēju dialogu par Hartu. Tādējādi tiek atzīta šādas apmaiņas pievienotā vērtība. Diskusijā lieti noderētu pārliecinošu pierādījumu bāze.

FRA 1.4. ATZINUMS

Padomei un ES dalībvalstīm ir jānodrošina e-tiesiskuma platformā jaunievietā moduļa, kurā tiek apkopota informācija par Hartas izmantošanas pieredzi un pasākumiem, regulāra atjaunināšana. Tām ir arī jāuzlabo informētība par šo jauno instrumentu attiecīgajās valstu struktūrās, tostarp valstu cilvēktiesību aizsardzības iestādēs, pilsoniskās sabiedrības un akadēmisko aprindu pārstāvju vidū un profesionālajās apvienībās. Pierādījumi, kas savākti, piemēram, ar jaunās platformas starpniecību, varētu kalpot par pamatu jaunai ar Hartas piemērošanu saistītas pieredzes apmaiņai Padomes Pamattiesību, pilsoņu tiesību un personu brīvas pārvietošanās jautājumu darba grupā (*FREMP*).

ES iestādēm un dalībvalstīm ir jāapzina papildu forumi un iespējas nodrošināt pieredzes apmaiņu, lai savestu kopā tiesnešus, valstu parlamentus un pilsonisko sabiedrību visā ES. Piemēram, valstu parlamentu kā šādu forumu varētu izmantot ES valstu parlamentu Eiropas lietu komiteju konferenci (*COSAC*). Turklāt dažādi tīkli varētu izmantot līdzšinējo pieredzi un iesaistīties regulāros valstu tiesu iestāžu dialogos par Hartu. Šo tīklu vidū var minēt Eiropas Tiesiskās apmācības tīklu (*EJTN*), Eiropas Savienības Tiesu tīklu (*RJEU*) un Valstu padomju un augstāko administratīvo tiesu asociāciju (*ACA*). Pieredzes apmaiņu attiecīgo pilsoniskās sabiedrības organizāciju vidū varētu nodrošināt, izmantojot attiecīgas platformas. Struktūras, kas nav tiesu iestādes, varētu izmantot pagātnes piemērus un izveidot regulāru ar Hartas piemērošanu saistītas pieredzes apmaiņu, izmantojot Līdztiesības atbalsta struktūru Eiropas tīklu (*Equinet*) un Valstu cilvēktiesību aizsardzības iestāžu Eiropas tīklu (*ENNHRI*). Šādas apmaiņas rezultātus vajadzētu izplatīt attiecīgo valstu valodās, lai nodrošinātu informācijas nonākšanu attiecīgo valsts un vietējā līmeņa dalībnieku rīcībā.

2

LĪDZTIESĪBA UN NEDISKRIMINĀCIJA

Ilgi gaidītā Vienlīdzīgas attieksmes direktīvas pieņemšana 2019. gadā tomēr nenotika, ES tiesiskajam regulējumam nediskriminācijas jomā joprojām paliekot nepilnīgam. Taču jaunas līdztiesības komisāres iecelšanai un jaunu, ar Eiropas sociālo lietu pīlāru saistītu tiesību aktu pieņemšanai bija būtiska nozīme darba kārtības īstenošanā līdztiesības jomā. Līdztiesības iestāžu, kas ir būtisks līdztiesības politikas elements, efektivitāte un neatkarība turpināja radīt bažas. ES un dalībvalstis uzsāka iniciatīvas nolūkā uzlabot līdztiesības datu vākšanu un izmantošanu, cita starpā arī veicot diskriminācijas pārbaudes. Vienlaikus atbilstoši valstu līdztiesības un nediskriminācijas politikas nostādņēm tika izstrādāti tiesību akti un rīcības plāni. Dažu minēto instrumentu mērķis ir uzlabot īpaši neaizsargātu grupu aizsardzību. Citi instrumentu mērķis ir panākt labāku diskriminācijas aizlieguma īstenošanu. Lesbiešu, geju, biseksuāļu, transpersonu un interseksuāļu (LGBTI) pamattiesību ievērošana uzlabojās vairākās dalībvalstīs. Taču tajā pašā laikā citās dalībvalstīs bija vērojama negatīva attieksme pret diskriminācijas aizliegumu.

FRA 2.1. ATZINUMS

ES likumdevējam ir jāturpina pētīt visi iespējamie risinājumi, kā bez liekas kavēšanās pieņemt Vienlīdzīgas attieksmes direktīvu, ņemot vērā pierādījumus, kas liecina par pastāvīgu diskrimināciju reliģijas vai pārliecības, invaliditātes, vecuma un seksuālās orientācijas dēļ tādās jomās kā izglītība, sociālā aizsardzība un piekļuve precēm un pakalpojumiem, tostarp mājokļiem. Tas nodrošinātu, ka ES tiesību akti sniedz visaptverošu aizsardzību pret diskrimināciju šajās galvenajās dzīves jomās.

Līguma par Eiropas Savienības darbību (LESD) 19. pantā ir noteikts juridiskais pamats ES tiesību aktiem, kuru mērķis ir cīnīties pret diskrimināciju dzimuma, rases vai etniskās izcelsmes, reliģijas vai pārliecības, invaliditātes, vecuma vai seksuālās orientācijas dēļ. Līdz šim Eiropas Savienības Padome ir pieņēmusi tiesību aktus, kas nodrošina aizsardzību pret diskrimināciju dzimuma un rases vai etniskās izcelsmes dēļ galvenajās dzīves jomās. To vidū jāmin nodarbinātība un profesija, izglītība, sociālā aizsardzība un piekļuve precēm un pakalpojumiem, tostarp mājokļiem. Savukārt ES tiesību akti aizsardzību pret diskrimināciju reliģijas vai pārliecības, invaliditātes, vecuma un seksuālās orientācijas dēļ nodrošina tikai nodarbinātības jomā. Tādēļ attiecībā uz dažiem LESD 19. pantā minētajiem aizsargātajiem aspektiem – dzimumu un rasi vai etnisko izcelsmi – ES tiesību akti nodrošina plašāku aizsardzību nekā attiecībā uz citiem aspektiem, piemēram, uz reliģiju vai pārliecību, vecumu, invaliditāti un seksuālo orientāciju.

Eiropas Komisija 2008. gadā ierosināja Vienlīdzīgas attieksmes direktīvu (COM(2008) 426). Tā palīdzētu novērst šīs nepilnības, nodrošinot aizsardzību pret diskrimināciju reliģijas vai pārliecības, vecuma un seksuālās orientācijas dēļ arī izglītības un sociālās aizsardzības jomās un piekļuvē precēm un pakalpojumiem.

Padomē 2019. gadā notiekošajās sarunās par šo būtisko tiesību aktu no jauna tika mēģināts izkļūt no strupceļa. Eiropas Komisija ierosināja pāriet no vienprātības režīma uz kvalificēta balsu vairākuma režīmu, izmantojot vispārējo pārejas klauzulu Līguma par ES (LES) 48. panta 7. punktā. Padomes Somijas prezidentūra organizēja ministru politikas debates, lai izpētītu iespējamās turpmākās rīcības scenārijus. Diskusijas parādīja, ka daudzas ES dalībvalstis atbalsta direktīvas pieņemšanu kā veidu, kā novērst ES tiesību aktu nepilnības un nodrošināt ikvienas personas tiesības un vienlīdzīgu attieksmi. Taču līdz gada beigām Padomei vēl nebija izdevies panākt vajadzīgo konsensu.

Diskriminācija un nevienlīdzība dažādu iemeslu dēļ joprojām ir ikdienas dzīves realitāte visā ES. To apliecina 2019. gadā publicētie FRA veikto aptauju secinājumi, Eiropas barometra speciālaptauja par diskrimināciju ES un valstu veiktie pētījumi, kas balstīti uz diskriminācijas pārbaudēm. FRA aptaujas arī liecina, ka cilvēki, kuri saskaras ar diskrimināciju, iestādēm par to ziņo reti. Tas tā ir, lai gan visās ES dalībvalstīs ir līdztiesības iestādes, kā tas noteikts Rasu vienlīdzības direktīvā (2000/43/EK) un vairākās direktīvās par dzimumu līdztiesību.

Viens no šo līdztiesības iestāžu pamatuzdevumiem ir sniegt neatkarīgu palīdzību diskriminācijas upuriem sūdzību iesniegšanā. Diskriminācijas upuru visbiežākā atbilde uz jautājumu, kāpēc viņi nav ziņojuši par diskrimināciju, ir, ka viņi domāja, ka ziņošana neko nemainīs. Tas liecina, ka pastāv šķēršļi līdztiesības iestāžu cilvēkresursu un finanšu un tehnisko resursu efektivitātei, neatkarībai un pietiekamībai. Tie ir minēti arī Eiropas Padomes Eiropas Komisijas pret rasismu un neiecietību (ECRI) 2019. gadā publicētajos piektā uzraudzības cikla ziņojumos par valstīm.

Līdztiesības dati ir nepieciešami, lai pieņemtu ar pierādījumiem pamatotas nediskriminācijas politikas nostādnes, pārraudzītu tendences un novērtētu tiesību aktu īstenošanu diskriminācijas novēršanas jomā. Taču, kā atzīst ES Augsta līmeņa grupa (ALG) nediskriminācijas, līdztiesības un dažādības jautājumos, ES dalībvalstīs vēl nav izstrādājušas saskaņotu pieeju līdztiesības datu vākšanai un lietošanai.

ALG atzīst arī citas dalībvalstīm kopīgas problēmas. To vidū var minēt diskriminācijas iemeslu atšķirības un to dzīves jomu atšķirības, par kurām tiek vākti dati, kā arī nepietiekamu apspriešanos ar attiecīgajām ieinteresētajām personām datu vākšanas plānošanas un īstenošanas procesā. ALG 2018. gadā pieņemtajās *Guidelines on improving the collection and use of equality data* ("Pamatnostādnes par līdztiesības datu vākšanas un izmantošanas uzlabošanu") ir sniegti konkrēti norādījumi, kā risināt šīs problēmas valstu līmenī.

ALG Apakšgrupa līdztiesības datu jautājumos, ko vada FRA, 2019. gadā publicēja divus papildu instrumentus. Līdztiesības datu jomā īstenotās prakses piemēru apkopojums kalpo par iedvesmas avotu pamatnostādņu īstenošanai praksē. Diagnostisko kartēšanas instrumentu var izmantot, lai konstatētu trūkstošos datus, kā arī līdztiesības datu centra izveidei. Dažas ES dalībvalstīs uzlabojumu ieviešanas nolūkos jau tagad piemēro gan pamatnostādnes, gan papildu instrumentus. Lai arī pamatnostādnes ir paredzētas dalībvalstīm, arī ES iestādes un struktūras tās var piemērot, lai stiprinātu daudzveidības uzraudzību.

Arī diskriminācijas pārbaudes, lai iegūtu objektīvus pierādījumus par diskrimināciju, 2019. gadā tika veiktas aizvien plašāk. Šīs pārbaudes ir lietderīgs papildinājums citiem pierādījumu avotiem, piemēram, aptaujām par pieredzēto diskrimināciju. Turklāt vairākas ES dalībvalstīs lielāku uzmanību veltīja diskriminācijai, kas saistīta ar vairāk nekā viena iemesla kombināciju vai krustošanos, – multiplai un interseksionālai diskriminācijai.

FRA 2.2. ATZINUMS

ES dalībvalstīm ir jānodrošina, ka līdztiesības iestādes var efektīvi veikt uzdevumus, kas tām ir uzdoti ES tiesību aktos par nediskrimināciju. Tas nozīmē nodrošināt, ka līdztiesības iestādes ir neatkarīgas un ka to rīcībā ir pietiekami resursi. To darot, dalībvalstīm ir pienācīgi jāņem vērā Eiropas Komisijas ieteikums par līdztiesības iestāžu standartiem, kā arī ECRI pārskatītais Vispārējais politikas ieteikums Nr. 2.

FRA 2.3. ATZINUMS

ES dalībvalstīm ir jāpastiprina centieni izstrādāt saskaņotu pieeju līdztiesības datu vākšanai, lai līdztiesības datus varētu izmantot ar pierādījumiem pamatotu politikas nostādņu izstrādei līdztiesības un nediskriminācijas jomā. Tām ir jāizmanto visaptverošs datu vākšanas instrumentu kopums, ietverot aptaujas un diskriminācijas pārbaudes, un jāizstrādā stratēģijas, lai pienācīgi apzinātu situācijas, kurās dažādi diskriminācijas veidi krustojas vai kombinējas. To darot, ES dalībvalstīm ir pienācīgi jāņem vērā ES Augsta līmeņa grupas nediskriminācijas, līdztiesības un dažādības jautājumos pieņemtās pamatnostādnes par līdztiesības datu vākšanas un izmantošanas uzlabošanu. Tās varētu izmantot arī kartēšanas instrumentu un prakses piemēru apkopojumu, kas papildina pamatnostādnes. ES iestādēm un struktūrām ir jāapsver šo pamatnostādņu piemērošana savās struktūrās.

FRA 2.4. ATZINUMS

ES dalībvalstis tiek mudinātas turpināt pieņemt un īstenot konkrētus pasākumus, lai nodrošinātu, ka lesbietes, geji, biseksuāļi, transpersonas un interseksuāļi (LGBTI) var pilnvērtīgi izmantot savas pamattiesības, kas paredzētas ES un valstu tiesību aktos. Dalībvalstīm ir jāveic pasākumi, lai novērstu valsts iestāžu vai amatpersonu izteikto homofobisko un transfobisko paziņojumu negatīvo ietekmi. Dalībvalstīm ir jāņem vērā pieejamie diskriminācijas pierādījumi, tostarp FRA LGBTI II aptaujas dati, lai konstatētu un pienācīgi novērstu aizsardzības nepilnības. Īpaši pasākumi ir jāveic skolās gados jaunu LGBTI personu aizsardzībai.

Eiropas Parlaments 2019. gada februārī aicināja Eiropas Komisiju pieņemt jaunu stratēģisku dokumentu lesbiešu, geju, biseksuāļu, transpersonu un interseksuāļu līdztiesības veicināšanai turpmākajos gados. Tas būtu kā 2016.–2019. gada "LGBTI līdztiesības sekmēšanas pasākumu saraksta" turpinājums. Eiropas Komisija savā 2020. gada darba programmā iekļāva īpašu stratēģiju LGBTI līdztiesības nodrošināšanai visā ES.

LGBTI pamattiesību ievērošana 2019. gadā uzlabojās vairākās dalībvalstīs. Jo īpaši viendzimuma pāri ieguva plašākas tiesības, un diskriminācijas novēršanas tiesību aktu darbības joma tika paplašināta, lai tie nepārprotami attiektos arī uz dzimumidentitāti vai dzimumpazīmēm.

Tomēr dažās dalībvalstīs parlamenti noraidīja tiesību aktu projektus ar mērķi panākt viendzimuma pāru tiesisku atzīšanu. Dažās citās dalībvalstīs attiecībā uz LGBTI līdztiesību netika nodrošināta diskriminācijas aizlieguma vai pulcēšanās brīvības ievērošana.

FRA 2019. gadā veica savu otro LGBTI aptauju. Tās rezultāti liecina, ka LGBTI joprojām saskaras ar diskrimināciju daudzās dzīves jomās. Eiropas Parlaments 18. decembrī pieņēma rezolūciju par publisku diskrimināciju un naida runu, kas vērstas pret LGBTI personām. Rezolūcijā ir izvērtētas pašreizējās satraucošās tendences, kas vērojamas visā ES. Tajās ietverti "uzbrukumi LGBTI sociālajiem centriem vairākās dalībvalstīs, homofobiski izteikumi un naida runa, kas vērstas pret LGBTI, jo īpaši saistībā ar vēlēšanām, un tiesību akti, kurus varētu piemērot, lai ierobežotu plašsaziņas līdzekļus, izglītības un piekļuvi cita veida saturam veidā, kas nepamatoti samazina vārda brīvību par LGBTI jautājumiem".

3

RASISMS, KSENOFOBĪJA UN AR TO SAISTĪTA NEIECIETĪBA

Deviņpadsmit gadus pēc Rasu vienlīdzības direktīvas pieņemšanas un vienpadsmit gadus pēc Pamatlēmuma par rasismu un ksenofobiju pieņemšanas vairākas dalībvalstis joprojām nebija pareizi transponējušas un piemērojušas attiecīgos ES tiesību aktus. Eiropas Cilvēktiesību tiesa un valstu tiesas nosaka standartus attiecībā uz vārda brīvības ierobežojumiem un kūdīšanu uz naidu un naidīgiem izteikumiem. ES līmenī 2019. gadā parādījās dažas jaunas politikas nostādnes attiecībā uz antisemitismu, bet ļoti maz tādu bija attiecībā uz rasismu un ksenofobiju. Dažas dalībvalstis pieņēma politikas nostādnes, kas ļautu labāk novērst rasismu un mudinātu cilvēkus ziņot par naida motivētiem noziegumiem, taču to novērtēšana joprojām sagādāja grūtības. Saskaņā ar aptauju un apsekojumu datiem minoritāšu pārstāvji un migranti ES joprojām saskaras ar aizskaršanu, vardarbību un etnisko un rasu diskrimināciju dažādās dzīves jomās. Kā liecina vairākās dalībvalstīs veiktie pētījumi, uz etnisko piederību balstīta diskriminējoša profilēšana 2019. gadā vēl aizvien bija neatrisināta problēma.

Pamatlēmuma par rasismu un ksenofobiju (2008/913/TI) 1. pantā ir izklāstīti pasākumi, kas dalībvalstīm jāveic, lai sodītu par tīšu rasistisku un ksenofobisku rīcību. Ar līguma 4. pantu arī paredz, ka ar aizspriedumiem pamatota motivācija tiesām ir jāuzskata par atbildību pastiprinošu apstākli vai jāņem vērā, nosakot likumpārkāpējiem piemērojamās sankcijas. Direktīvas par noziegumos cietušo tiesībām (2012/29/ES) 63. apsvērumā ir apstiprināts, ka, lai veicinātu un vienkāršotu paziņošanu par noziegumiem, ir jāapmāca speciālisti un jāievieš pasākumi, lai ziņojumus varētu iesniegt arī trešās personas. Saskaņā ar ES tiesību aktiem ir jānodrošina, ka cietušie un liecinieki var ziņot par naida noziegumiem un ka policija, gatavojot ziņojumu, identificē naida noziegumos cietušos un reģistrē rasistisku motivāciju.

Kā liecina starptautisko uzraudzības iestāžu un pilsoniskās sabiedrības organizāciju ziņojumi, vairākas dalībvalstis līdz 2019. gadam vēl nebija pilnībā un pareizi transponējušas Pamatlēmuma nosacījumus. Eiropas Cilvēktiesību tiesa un valstu tiesas nosaka ierobežojumus attiecībā uz vārda brīvības izmantošanu nolūkā attaisnot naidīgus izteikumus un kūdīšanu uz naidu. Dažas dalībvalstis pieņēma pamatnostādnes krimināltiesību sistēmā strādājošajiem darbiniekiem par naida noziegumu izmeklēšanu un saukšanu pie atbildības. Nepietiekamas ziņošanas problēmu vairākas dalībvalstis novērsa, panākot, ka ziņojumus iesniedz arī trešās personas, un iesaistot sabiedrību. Taču FRA pētījumi un citi pētījumi nepārprotami liecina, ka par naida motivētiem noziegumiem joprojām ir pārāk maz ziņojumu un tie netiek reģistrēti, kā arī valstu veiktā naida noziegumu datu vākšana ir nepietiekama.

FRA 3.1. ATZINUMS

ES dalībvalstīm ir pilnībā un pareizi jātransponē un jāpiemēro Pamatlēmuma par rasisma un ksenofobijas apkarošanu nosacījumi. Tām ir arī jāveic vajadzīgie pasākumi, lai aizspriedumu motivēti noziegumi (naida noziegumi) tiktu atzīti par krimināli sodāmiem, uzskatot rasistisku un ksenofobisku motivāciju par atbildību pastiprinošu apstākli.

ES dalībvalstīm ir jāievieš pasākumi, kas veicina ziņošanu par naida noziegumiem un atvieglo cietušo personu nosūtīšanu pie atbalsta dienestiem. Turklāt tām ir jānodrošina, ka ikviens iespējamais naida noziegums tiek faktiski dokumentēts un izmeklēts, tiek sākts kriminālprocess un vainīgie tiek sodīti. Tas jādara saskaņā ar piemērojamajiem valsts, ES, Eiropas un starptautiskajiem tiesību aktiem cilvēktiesību jomā.

ES dalībvalstīm ir jāturpina strādāt, lai sistemātiski reģistrētu, vāktu un katru gadu publicētu datus par naida noziegumiem. Lai dalībvalstis varētu izstrādāt efektīvus, uz pierādījumiem pamatotus tiesiskos līdzekļus un politikas nostādnes reaģēšanai uz šo problēmu, dati ir jāsadala vismaz pēc aizspriedumu motivācijas veidiem, noziegumu veidiem un upura(-u) un noziedzīga nodarījuma izdarītāja(-u) dzimuma un vecuma. Visi dati ir jāvēc saskaņā ar valsts tiesisko regulējumu un ES tiesību aktiem datu aizsardzības jomā.

FRA 3.2. ATZINUMS

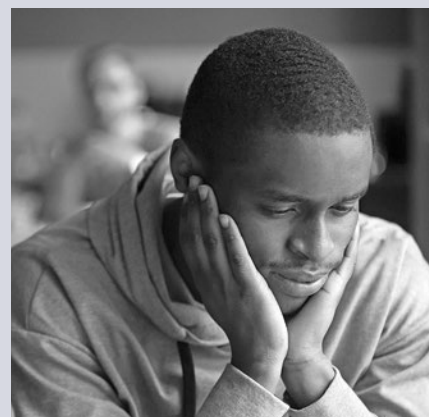
ES dalībvalstīm ir būtiski jāuzlabo to pasākumu un institucionālās kārtības efektivitāte, ko tās īsteno nolūkā ieviest ES un valstu tiesību aktus diskriminācijas novēršanas jomā. Dalībvalstīm jo īpaši ir jānodrošina, ka sankcijas ir pietiekami efektīvas, samērīgas un atturošas. Tas var palīdzēt samazināt šķēršļus, ar kuriem etnisko minoritāšu pārstāvji un imigranti saskaras, mēģinot piekļūt izglītībai, nodarbinātībai un pakalpojumiem, tostarp mājokļiem.

Lai apkarotu iespējamus aizspriedumus pret etnisko minoritāšu grupu pārstāvjiem un lai nodrošinātu vienlīdzīgu piekļuvi darba tirgum un dalību tajā, varētu īstenot dažādu veidu pasākumus. Tie varētu būt šādi: darbā pieņemšanas politika, kas paredz kandidātu atlasīšanu, nezinot to vārdus; diskriminējošas prakses uzraudzība; informētības un apmācības par neapzinātiem aizspriedumiem uzlabošana; atbalsts darba devējiem un sociālajiem partneriem diskriminācijas un dalībai darba tirgū traucējošo šķēršļu novēršanā; privātos uzņēmumos un valsts pārvaldē strādājošo darba devēju apmācība diskriminācijas novēršanā.

FRA 3.3. ATZINUMS

ES dalībvalstīm ir jāizstrādā konkrēti, praktiski un uzreiz izpildāmi norādījumi, lai nodrošinātu, ka policijas ierēdņi, pildot savus pienākumus, neveic uz etnisko piederību balstītu diskriminējošu profilēšanu. Šādi norādījumi ir jāizdod tiesībsardzības iestādēm un jāiekļauj policijas standarta darba procedūrās, kā arī policijas ierēdņu rīcības kodeksā. Dalībvalstīm ir sistemātiski jāinformē ierindas tiesībsardzības amatpersonas par šiem norādījumiem.

Ar Pamattiesību hartas 21. pantu ir aizliegta diskriminācija etniskās izcelsmes un rases dēļ. Līdzīgi arī Rasu vienlīdzības direktīvas (2000/43/EK) 3. pantā ir aizliegta jebkāda veida diskriminācija etniskās izcelsmes vai rases dēļ piekļuvē izglītībai, nodarbinātībai, pakalpojumiem, tostarp mājokļiem, un sociālajai aizsardzībai, ieskaitot veselības aprūpi. Eiropas Komisijas un starptautisko cilvēktiesību uzraudzības iestāžu ziņojumi liecina, ka dalībvalstīm ir jāpieliek lielāki pūliņi, lai pareizi īstenotu direktīvas nosacījumus. Kā liecina *FRA* pētījumos un citos pētījumos izdarītie secinājumi, etnisko minoritāšu grupu pārstāvji, tostarp migranti, ES joprojām saskaras ar diskrimināciju visās dzīves jomās – visbiežāk tas vērojams piekļuvē nodarbinātībai un mājokļiem.

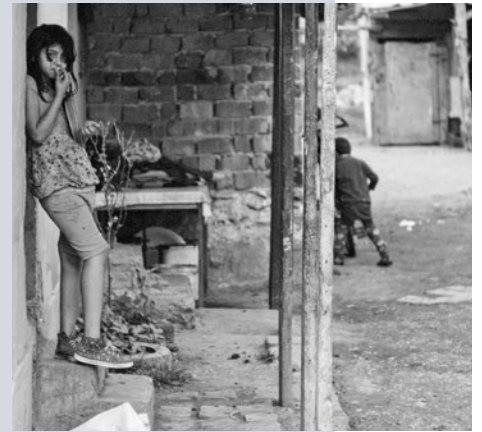

Vairākās dalībvalstīs veiktie pētījumi liecina, ka policijas darbā joprojām tiek konstatēti uz etnisko piederību balstītas diskriminējošas profilēšanas gadījumi. Šāda profilēšana var mazināt uzticību tiesībsardzības iestādēm. Tā ir arī pretrunā Starptautiskās konvencijas par jebkuras rasi diskriminācijas izskaušanu (*ICERD*) principiem un citiem starptautiskajiem standartiem, tostarp tiem, kas nostiprināti ECTK un attiecīgajā ECT judikatūrā, kā arī ES Pamattiesību hartā un Rasu vienlīdzības direktīvā.

4

ROMU LĪDZTIESĪBA UN IEKĻAUŠANA

Iepriekšējā, 2019. gadā tika atzīmēti 10 gadi, kopš ES Padome pieņēma secinājumus par romu iekļaušanu, kas tika sagatavoti ES romu iekļaušanas platformas pirmajā sanāksmē. Dokumentā ir uzskaitīti 10 kopējie romu iekļaušanas pamatprincipi. Ceturtais princips nosaka, ka visiem romu iekļaušanas politikas dokumentiem jāpalīdz “integrēt romus plašākā sabiedrībā (nodrošinot piekļuvi vispārējās izglītības iestādēm un jebkuram sabiedrības loceklim pieejamajām darba vietām un mājokļiem)” un jānovērš “daļēja vai pilnīga segregācija izglītības un mājokļu jomā” gadījumos, kad tāda vēl pastāv. Taču desmit gadus ilgie centieni ES, starptautiskā, valstu un vietējā līmenī ir snieguši niecīgus rezultātus, kā to apliecina FRA aptaujas un ziņojumi un Eiropas Komisijas 2019. gada ziņojums par romu integrācijas valsts stratēģiju īstenošanu. Daudzi romi turpina dzīvot segregācijas apstākļos. Viņi saskaras ar citu tautību kaimiņu naidīgumu un neuzticas vietējai un valsts politikai, kas nespēj efektīvi novērst neiecietību pret čigāņiem.

Eiropas Komisijas *Guidance for Member States on the use of European Structural and Investment Funds* (“Norādījumos dalībvalstīm par Eiropas strukturālo un investīciju fondu līdzekļu izmantošanu, lai novērstu telpisko segregāciju un segregāciju izglītības jomā”) ir noteikts, ka visās darbībās attiecībā uz izglītību un mājokļiem kā pirmais ir jāievēro segregācijas novēršanas princips. Dokumentā ir skaidri norādīts, ka ir jāizvairās no jaunu mācību iestāžu būvniecības apkaimēs, kur ir vērojama telpiskā segregācija.

Nav daudz pierādījumu, kas liecinātu par panākumiem segregācijas novēršanā izglītības jomā kopš FRA pēdējās aptaujas 2016. gadā. Lai gan ir pieejami ekspertu un pilsoniskās sabiedrības organizāciju sagatavoti rīku kopumi, norādījumi un rokasgrāmatas par segregācijas novēršanu izglītības jomā, romu tautības izglītojamie joprojām tiek ievietoti atsevišķās klasēs vai skolās, kas dažos gadījumos ir segregētas speciālās skolas.

FRA 4.1. ATZINUMS

ES dalībvalstīm ir jāpastiprina centieni novērst skolu segregāciju, kā to paredz Rasu vienlīdzības direktīva, novērst diskrimināciju rases vai etniskās izcelsmes dēļ un apkarot neiecietību pret čigāņiem. Šajā procesā dalībvalstis varētu apsvērt iespēju izmantot dažādas metodes. Tās varētu, piemēram, pārskatīt skolu mikrorajonu lielumu un vest romu tautības skolēnus uz citiem mikrorajoniem, lai izvairītos no viņu koncentrēšanās noteiktās skolās, vienlaikus nodrošinot romu tautības izglītojamajiem atbalstu, kas nepieciešams, lai uzlabotu mācību rezultātus un sekmētu viņu integrāciju parastās klasēs.

FRA 4.2. ATZINUMS

ES dalībvalstīm savās romu integrācijas valsts stratēģijās vai integrētajos politikas pasākumu kopumos ir jāstiprina mājokļiem veltītie aspekti, lai nodrošinātu, ka visi romi dzīvo pienācīgos mājokļos, kas nav segregēti. Šajā sakarībā dalībvalstis varētu apsvērt iespēju Eiropas pusgada ietvaros pieņemt valsts reformu programmas, kurās tiktu iekļauti pasākumi romu sliktu dzīves apstākļu uzlabošanai. Turklāt ES dalībvalstīm ir jānodrošina efektīva Eiropas strukturālo un investīciju fondu līdzekļu izmantošana nolūkā novērst segregāciju mājokļu jomā un uzlabot piekļuvi pienācīgiem mājokļiem.

FRA 4.3. ATZINUMS

ES dalībvalstīm ir jāuzlabo sava datu vākšana metodika un instrumenti, kas tiek izmantoti romu iekļaušanas progresu uzraudzībai, lai spētu savākt līdztiesības datus galvenajās tematiskajās jomās, kas minētas Padomes 2013. gada Ieteikumā par efektīviem romu integrācijas pasākumiem dalībvalstīs. Ar šiem datiem vajadzētu efektīvi uzraudzīt segregācijas novēršanas centienus valstu un vietējā līmenī, pilnībā ievērojot regulas par personas datu aizsardzību.

Hartas 34. pantā īpaši ir atzītas un ievērotas tiesības uz sociālo palīdzību un palīdzību mājokļu jomā, lai nodrošinātu pienācīgu dzīvi tiem, kuriem nav pietiekamu līdzekļu, saskaņā ar tiem ES tiesību aktu un valstu tiesību aktu noteikumiem, kuru mērķis ir apkarot sociālo atstumtību un nabadzību. Turklāt starptautiskie cilvēktiesību instrumenti, piemēram, Starptautiskais pakts par ekonomiskajām, sociālajām un kultūras tiesībām un Eiropas Sociālā harta (Pārskatītā redakcija), nosaka, ka valstīm ir pienākums nodrošināt pienācīgu mājokli ikvienam iedzīvotājam.

Tomēr daudzi romi joprojām dzīvo segregētās teritorijās, bieži vien necilvēcīgos apstākļos. Ja romi dzīvo mājās vai būdās, kas uzceltas bez būvatļaujas, dažas pašvaldības joprojām viņus izliek no šiem mājokļiem, neievērojot starptautiskajos tiesību aktos cilvēktiesību jomā paredzētos aizsardzības pasākumus un ļaujot viņiem kļūt par bezpajumtniekiem.

Segregācija etniskās izcelsmes dēļ ir ES Pamattiesību hartas 21. panta, kas paredz diskriminācijas aizliegumu, kā arī Eiropas sociālo tiesību pīlāra 3. panta par vienlīdzīgām iespējām un 19. panta par mājokļiem pārkāpums.

Segregācijas novēršanas pasākumiem ir jābūt balstītiem uz datiem, kas sadalīti pēc etniskās izcelsmes. Lielākajā daļā ES dalībvalstu šādu datu šobrīd trūkst. Dažas dalībvalstis nevēlas vākt datus, kas sadalīti pēc etniskās izcelsmes, vai atzīt šādu datu vākšanas nepieciešamību. Šādi dati būs vajadzīgi ierosināto ERAF, ESF+ un Kohēzijas fondam piemērojamo veicinošo nosacījumu uzraudzībai. Ar vienu no ceturtā veicinošā nosacījuma "Sociālāka Eiropa, istenojot Eiropas sociālo tiesību pīlāru" izpildes kritērijiem īpaši paredz, ka romu integrācijas valsts stratēģijās ir jāiekļauj pasākumi segregācijas novēršanai un mazināšanai.

5

PATVĒRUMS, VĪZAS, MIGRĀCIJA, ROBEŽAS UN INTEGRĀCIJA

Pamattiesību ievērošana pie robežām joprojām ir viena no galvenajām problēmām cilvēktiesību jomā ES. Ir bijuši nāves gadījumi jūrā, pret cilvēku glābšanas kuģiem vērsti draudi un apgalvojumi par vardarbību un migrantu nelikumīgu dzīšanu atpakaļ. Dažās dalībvalstīs patvēruma meklētāji joprojām saskaras ar uzņemšanas struktūru pārpildītību un bezpajumtniecību. Šengenas novērtējumu pirmajā piecu gadu ciklā tika konstatētas ar pamattiesībām saistītas nepilnības atgriešanas politikā, savukārt robežu pārvaldības jomā tādu bija mazāk. ES pieņēma tiesību aktus, nodrošinot tiesisko pamatu savu lielapjoma informācijas tehnoloģiju sistēmu sadarbības panākšanai. Tiesību aktos, ar ko reglamentā šo sistēmu darbību, paredz aizsardzības pasākumus, taču to efektivitāte ir atkarīga no to īstenošanas. Vienlaikus palielinājās imigrantu-bērnu aizturēšanas gadījumu skaits. Nepavadīti bērni, kuri sasnieguši 18 gadu vecumu, joprojām saskārās ar nepilnībām tiesību ievērošanā un pakalpojumu pieejamībā, kas kavēja viņu sociālo iekļaušanu.

Pamattiesību ievērošana pie robežām joprojām ir viena no galvenajām problēmām ES. Par iespējamu vardarbību un migrantu neoficiālu promraidīšanu joprojām tika ziņots 2019. gadā. Vienlaikus cilvēki gāja bojā jūrā, cenšoties sasniegt ES krastus, un cilvēku glābšanas kuģiem tika draudēts. Izkāpšanas krastā kavēšanās apdraudēja jūrā izglābto migrantu un bēgļu drošību un fizisko neaizskaramību. ES paplašinātās pilnvaras pie robežām nozīmē arī lielāku atbildību par pamattiesību ievērošanu. ES likumdevējs ir apgādājis *Frontex* ar dažādiem iekšējiem instrumentiem pamattiesību aizsardzībai.

FRA 5.1. ATZINUMS

ES dalībvalstīm ir jāpastiprina preventīvie pasākumi pret tiesībaizsardzības iestāžu amatpersonu ļaunprātīgu rīcību. Tām ir arī efektīvi jāizmeklē visi ticamie apgalvojumi par izraidīšanu un tiesībaizsardzības iestāžu, jo īpaši tiesību aktos noteikto valsts cilvēktiesību aizsardzības struktūru, amatpersonu vardarbību pie robežām. Tām ir jāsadarbjas ar attiecīgām starptautiskajām organizācijām un trešām valstīm, lai nodrošinātu drošu, ātru un paredzamu jūrā izglābto migrantu un bēgļu izkāpšanu krastā saskaņā ar neizraidīšanas principu. Eiropas Robežu un krasta apsardzes aģentūrai ir jānodrošina visu tās jaunajā regulā iekļauto pamattiesību ievērošanas nosacījumu efektīva īstenošana.

FRA 5.2. ATZINUMS

Lai veicinātu bērna tiesības uz aizsardzību un aprūpi atbilstoši starptautiskajiem un ES tiesību aktiem, ES un tās dalībvalstīm ir jāizveido uzticamas un efektīvas sistēmas, kas palīdzētu nodrošināt, ka bērnu aizturēšana patvēruma piešķiršanas vai atgriešanas nolūkos nav nepieciešama. Tas attiecas uz visiem gadījumiem neatkarīgi no tā, vai bērni ES teritorijā atrodas vieni paši vai kopā ar ģimeni.

FRA 5.3. ATZINUMS

Šengenas novērtējumos Eiropas Komisijai lielāka uzmanība ir jāpievērš Šengenas Robežu kodeksā paredzētajiem pamattiesību aizsardzības pasākumiem, tostarp arī neizraidīšanas principa ievērošanai.

FRA 5.4. ATZINUMS

Eiropas Komisijai ir pilnībā jāizmanto valstu un ES līmeņa specializēto cilvēktiesību aizsardzības struktūru un aģentūru zināšanas, ieviešot praksē lielapjoma IT sistēmas un novērtējot to ietekmi uz pamattiesībām.

Visās tehniskajās specifikācijās par lielapjoma IT sistēmu darbību un to sadarbību ES un tās dalībvalstīm ir jāiekļauj stingri pamattiesību ievērošanas nosacījumi, jo īpaši attiecībā uz datu aizsardzību un nediskriminēšanas prasībām. Tas nepieciešams, lai nodrošinātu, ka nozare, kas izstrādā šādas sistēmas, pievērš pienācīgu uzmanību nepieciešamībai ievērot attiecīgo starptautisko un ES tiesību aktu noteikumus. Iespējamos pasākumos varētu ietvert obligātu prasību darba grupās, kas strādā pie šādu tehnoloģiju izstrādes, iekļaut datu aizsardzības speciālistus un cilvēktiesību aizsardzības speciālistus, lai nodrošinātu pamattiesību ievērošanu pēc noklusējuma.

FRA 5.5. ATZINUMS

Jaunajā Rīcības plānā integrācijai un iekļaušanai, ko paredzēts pieņemt 2020. gadā, Eiropas Komisijai ir jāuzsver nepieciešamība turpināt atbalstīt nepavadītus bērnus viņu pārejā uz pieaugušo dzīvi. Tai ir arī jāmudina ES dalībvalstis pilnībā izmantot visas valstu tiesību aktu sniegtās iespējas.

Lai arī bērnu aizturēšana migrācijas kontekstā ES tiesību aktos nav aizliegta, Hartā un Eiropas Cilvēktiesību tiesas (ECT) judikatūrā attiecībā uz to ir noteiktas stingras prasības. Brīvības atņemšana bērnam, kurš ir lūdzis patvērumu vai attiecībā uz kuru ir uzsāktas atgriešanas procedūras, ir pieļaujama tikai izņēmuma gadījumos kā galīgais līdzeklis. Taču praksē imigrantu-bērnu aizturēšana ES nav nekāds izņēmuma gadījums.

Šengenas novērtēšanas un uzraudzības mehānisms palīdz uzraudzīt, kā tiek īstenots Šengenas *acquis* – ES tiesību aktu kopums, kas tika pieņemts nolūkā kompensēt kontroles neesamību pie iekšējām robežām. Šengenas novērtējumu pirmajā piecu gadu ciklā tika konstatētas pamattiesību aizsardzības nepilnības atgriešanas politikā, savukārt robežu pārvaldības jomā tādu bija mazāk.

Brīvības, drošības un tiesiskuma telpā ES ir izveidojusi trīs lielapjoma IT sistēmas un ir pieņēmusi tiesību aktus vēl trīs šādu sistēmu izveidei. Šādas IT sistēmas palīdz pārvaldīt migrāciju, patvēruma piešķiršanu, robežas un policijas iestāžu sadarbību, kā arī stiprināt iekšējo drošību. ES ir panākusi savu lielapjoma IT sistēmu sadarbību, iekļaujot sistēmās arī attiecīgus pamattiesību aizsardzības pasākumus. Tomēr sistēmām šie aizsardzības pasākumi ir jāīsteno praksē. Saskaņā ar Sadarbības regulām Komisijai ir pienākums novērtēt sadarbības ietekmi uz pamattiesībām un tiesībām uz nediskriminēšanu.

Kad nepavadīti bērni sasniedz 18 gadu vecumu, viņi saskaras ar nepilnībām tiesību ievērošanā un pakalpojumu pieejamībā. Tas kavē viņu sociālās iekļaušanas procesu. Daudzās dalībvalstīs ir ieviesti pasākumi mērķtiecīga atbalsta sniegšanai šādām personām arī pēc 18 gadu vecuma sasniegšanas. Taču praksē šādu atbalstu saņem ļoti neliels skaits bērnu.

6

INFORMĀCIJAS SABIEDRĪBA, PRIVĀTUMS UN DATU AIZSARDZĪBA

Pirmais pilnais gads, kad tika piemērota Vispārīgā datu aizsardzības regula (VDAR), bija 2019. gads. Regulas nosacījumu izpildes procesu visā ES vadīja datu aizsardzības uzraudzības iestādes, kuru pilnvaras tika atjauninātas un paplašinātas. Tām nācās tikt galā ar lielu un aizvien pieaugošu darba slodzi. Pilsoniskās sabiedrības organizācijas, kas specializējušās datu aizsardzībā, izrādījās spēcīgs sabiedrotais VDAR īstenošanā. Parāli tam aizvien pieaugošā tādu jauno tehnoloģiju izmantošana kā mākslīgais intelekts un sejas atpazīšana turpināja radīt uzdevumus pamattiesību jomā, cita starpā arī attiecībā uz privātumu un datu aizsardzību. Tāpat kā iepriekšējos gados personas datu un jauno tehnoloģiju ļaunprātīga izmantošana apdraudēja gan pamattiesību ievērošanu, gan demokrātiskos procesus. Turpinājās ar nelikumīgu tiešsaistes saturu un dezinformāciju saistītās problēmas, liekot valstu un starptautiskajām ieinteresētajām personām no jauna izskatīt juridiskos un tehniskos līdzekļus šo problēmu efektīvai novēršanai.

Kopš Vispārīgās datu aizsardzības regulas stāšanās spēkā datu aizsardzības uzraudzības iestāžu darba slodze ir bijusi nepieredzēti liela. Izmeklēšanu un sūdzību skaits lielākajā daļā ES dalībvalstu ir dubultojies. Kontakti ar valsts un privātām struktūrām, kas apstrādā personas datus, dažos gadījumos ir palielinājušies pat trīskārt. Uzraudzības iestādēm vienlaikus vajadzēja arī organizēt informētības veicināšanas un apmācības pasākumus, skaidrojot datu aizsardzības prasības gan privātpersonām, gan datu aizsardzības speciālistiem.

Vairākām datu aizsardzības uzraudzības iestādēm pieejamie finanšu resursi un cilvēkresursi 2019. gadā palielinājās, taču vairākas uzraudzības iestādes ir uzsvērušas, ka tie joprojām nav pietiekami, lai tiktu galā ar esošo darba apjomu. Tas varētu ietekmēt iestāžu spēju pildīt to pilnvaras.

FRA 6.1. ATZINUMS

ES dalībvalstīm ir jānodrošina, ka valstu datu aizsardzības uzraudzības iestādes saņem pietiekamus resursus, ļaujot tām efektīvi pildīt to pienākumus. ES dalībvalstīm ir jāatbalsta valstu datu aizsardzības uzraudzības iestāžu darba apjoma neatkarīga un objektīva pārskatīšana, lai izvērtētu, vai pašreizējais budžets un cilvēkresursi tām ļauj pildīt to pienākumus un uzdevumus.

FRA 6.2. ATZINUMS

ES dalībvalstīm ir jānodrošina pienācīgs finansējums kvalificētām pilsoniskās sabiedrības organizācijām kā galvenajām ieinteresētajām personām, kas iesaistītas datu aizsardzības noteikumu piemērošanā un izpildē. ES dalībvalstis tiek īpaši mudinātas valstu tiesību aktos izmantot VDAR 80. panta 2. punktā iekļauto klauzulu, tādējādi ļaujot kvalificētām pilsoniskās sabiedrības organizācijām iesniegt sūdzības par datu aizsardzības noteikumu pārkāpumiem neatkarīgi no datu subjekta pilnvarojuma.

FRA 6.3. ATZINUMS

ES un valstu likumdevējiem ir jānodrošina, ka ES turpmākajā un pašreizējā tiesiskajā regulējumā un tiesību aktu sagatavošanas dokumentos tiktu iekļauta un veicināta pārredzamu un rūpīgu ietekmes uz pamattiesībām novērtējumu veikšana visos gadījumos, kad tiek izmantotas mākslīgā intelekta tehnoloģijas. Papildus tam būtiski svarīga ir arī neatkarīgu uzraudzības struktūru pārraudzība, lai garantētu pārskatatbildību, ticamību un taisnīgumu.

Kvalificētu pilsoniskās sabiedrības organizāciju juridiskās un tehniskās zināšanas ir būtiski svarīgas tiesību uz datu aizsardzību un privātumu piemērošanai. Datu subjektu tiesības pilnvarot bezpeļņas struktūru, organizāciju vai apvienību tos pārstāvēt (noteiktas VDAR 80. panta 1. punktā) ir atzinīgi vērtējams solis pareizajā virzienā. Taču tikai dažas dalībvalstis ir izmantojušas 80. panta 2. punktu, ar ko nosaka, ka dalībvalstis var ļaut šīm struktūrām uzsākt tiesvedību arī bez datu subjekta pilnvarojuma.

Glūži tāpat kā uzraudzības iestāžu gadījumā, arī pilsoniskās sabiedrības organizāciju darba slodze izmeklēšanas un sūdzību izskatīšanas jomā kopš VDAR stāšanās spēkā ir ievērojami palielinājusies. Taču tās saskaras ar papildu problēmām, jo to rīcībā esošie resursi ir niecīgi. Turklāt, ņemot vērā tehnisko sarežģītību, pierādījumus par iespējamiem pamattiesību pārkāpumiem ir grūti iegūt.

Inovativu mākslīgā intelekta rīku izstrādes jomā ir izvērtusies īsta sacensība, un ES cenšas ieņemt vadošo lomu šajā procesā. Vairākas dalībvalstis, kurās izmanto mākslīgo intelektu drošības un sociālekonomiskajā jomā, ir saskārušās ar būtiskām problēmām nodrošināt tehnoloģijas pārredzamību. Lai gan ir bijuši pastāvīgi centieni uzlabot informētību par mākslīgā intelekta ētisku izmantošanu, eiropeieši joprojām īsti nezina, kāda ir šīs tehnoloģijas ietekme uz pamattiesībām, piemēram, tiesībām uz privātumu un nediskriminēšanu, un kā tieši mākslīgā intelekta tehnoloģija tiek izmantota. Piemēram, ir grūti pierādīt, ka diskriminācija ir notikusi automatizētā lēmumu pieņemšanas procesā, izmantojot sarežģītus algoritmus. Turklāt profilu veidošana automatizētas datu apstrādes ceļā, iespējams, var izraisīt sociālo atstumtību, ko dalībvalstis uzskata par būtisku sociālo risku. Dažas tiesā izskatītas lietas jau patlaban rosina un veicina pārmaiņas politikas veidošanas un likumdošanas procesos. Pagaidām vēl nav skaidri noteikts, kā jau pirms

pārkāpumu rašanās aizsargāt pamattiesības un uzraudzīt noteikumu ievērošanu.

Piecus gadus pēc tam, kad Eiropas Savienības Tiesa (EST) Datu saglabāšanas direktīvu (2006/24/EK) atzina par spēkā neesošu, ES un dalībvalstu līmenī ir bijis vērojams ļoti neliels progress esošo noteikumu pielāgošanā EST judikatūrā izklāstītajām prasībām. Lielākā daļa dalībvalstu īstenoto centienu attiecas uz prasībām, ka tiesībaizsardzības iestādēm ir jābūt iespējai likumīgi piekļūt pakalpojumu sniedzēju saglabātajiem datiem. Taču lielākā daļa dalībvalstu (ar dažiem izņēmumiem) ir saglabājušas vispārīgu datu saglabāšanas shēmu, kas aptver visus abonentus un reģistrētos lietotājus, visus elektroniskās saziņas līdzekļus un visas datu plūsmas un neparedz nekādu diferencēšanu, ierobežojumus vai izņēmumus atkarībā no mērķa. Valstu tiesas ir pieprasījušas EST plašāku skaidrojumu par kritērijiem, ko tā noteica iepriekšējās lietās, un patlaban tiek gaidīta vairāku šim jautājumam veltītu prejudiciālu nolēmumu pieņemšana.

FRA 6.4. ATZINUMS

ES dalībvalstīm ir jāpārskata valstu noteikumi par pakalpojumu sniedzēju īstenotu datu saglabāšanu, lai tos saskaņotu ar Eiropas Savienības Tiesas judikatūrā minētajām prasībām.

7

BĒRNA TIESĪBAS

Trīsdesmit gadus pēc ANO Konvencijas par bērna tiesībām pieņemšanas – 2019. gadā ES līmenī bija vērojamas jaunas politikas attīstības tendences. Jaunā Eiropas Komisija apņēma pieņemt jaunu visaptverošu stratēģiju par bērnu tiesībām. Tās prioritāšu vidū bija arī ES Garantijas bērniem izveide. Tas ir svarīgi, jo, lai gan ir nelieli uzlabojumi, gandrīz katrs ceturtais bērns Eiropā joprojām ir pakļauts nabadzības vai sociālās atstumtības riskam. Visvairāk apdraudēti ir bērni no migrantu ģimenēm un bērni, kuru vecākiem ir zems izglītības līmenis. Dalībvalstīm līdz 2019. gada jūnijam savos tiesību aktos bija jāiekļauj Procesuālo garantiju direktīva, kas sniedz procesuālās garantijas bērniem, kuri ir aizdomās turētie vai apsūdzētie kriminālprocesā. Taču vairākas dalībvalstis visa gada garumā joprojām tikai grozīja savus tiesību aktus. Eiropas Komisija pret septiņām dalībvalstīm ierosināja pārkāpuma procedūras par paziņojumu nesniegšanu. Termins, līdz kuram valstu tiesību aktos ir jāiekļauj Audiovizuālo mediju pakalpojumu direktīva, kuras mērķis ir uzlabot drošību tiešsaistē, ir noteikts 2020. gadā. Šajā jomā bija vērojams niecīgs progress. Vienlaikus, lai gan seksuālās izmantošanas tiešsaistē gadījumu skaits pieaug, Eiropas Komisijai pret 23 dalībvalstīm nācās ierosināt pārkāpuma procedūras par nespēju īstenot Direktīvu par seksuālu vardarbību.

Gandrīz katrs ceturtais bērns ES joprojām saskaras ar nabadzības un sociālās atstumtības risku. Tas raisa bažas, ņemot vērā ES Pamattiesību hartas 24. pantu, kurā ir noteikts, ka "bērniem ir tiesības uz viņu labklājībai nepieciešamo aizsardzību un gādību", un Eiropas sociālo tiesību pīlāru, kurā ir paredzētas bērnu tiesības uz aizsardzību pret nabadzību. Eiropas Parlaments un Eiropas Komisija 2019. gadā pauda stingru politisko apņemšanos apkarot bērnu nabadzību un izveidot ES Garantiju bērniem. Lai izveidotu šādu garantiju, šai ES iestāžu, tostarp ES Padomes, un dalībvalstu stingrajai politiskajai apņēmībai ir jāturpinās.

Paredzams, ka ES Garantija bērniem nodrošinās, ka ikvienam bērnam, kurš dzīvo nabadzībā, jo īpaši neaizsargātiem bērniem, ir pieejams atbilstošs uzturs, pienācīgs mājoklis, bezmaksas veselības aprūpe, izglītība un pirmsskolas izglītība un aprūpe. Tas palīdzētu pildīt ES un dalībvalstu juridiskās saistības bērna tiesību jomā. Tas palīdzētu īstenot arī Ilgtspējīgas attīstības programmā 2030. gadam iekļauto galveno politisko apņemšanos nevienu neatstāt novārtā.

Eiropas Parlaments ir uzsvēris, cik svarīga ir pienācīga finansējuma pieejamība gan ES, gan valstu līmenī, lai atbalstītu Garantijas bērniem izveidi. Parlaments ir ierosinājis, ka dalībvalstīm vajadzētu piešķirt vismaz 5,9 miljardus EUR no Eiropas Sociālā fonda Plus līdzekļiem plānošanas periodam no 2021. gada līdz 2027. gadam, lai atbalstītu Garantiju bērniem.

FRA 7.1. ATZINUMS

ES likumdevējam ir jānodrošina, ka gaidāmajai ES Garantijai bērniem no ES fondu līdzekļiem ir pieejami pienācīgi resursi un ka tā kļūst par īpašu ieguldījumu prioritāti plānošanas periodā no 2021. gada līdz 2027. gadam. ES iestādēm ir jāapsver iespēja pieņemt ieteikumu par ES Garantiju bērniem, lai sniegtu nepieciešamos norādījumus tās efektīvai ieviešanai. Ieteikumā ir jāiekļauj ceļvedis un konkrēti politikas pasākumi ar atsauci uz juridiskajām saistībām un politisko apņemšanos. Eiropas pusgada ietvaros ir jāpārskata regulārie progresa ziņojumi, ņemot vērā minēto ieteikumu, un jāiekļauj attiecīgā informācija konkrētām valstīm adresētajos ieteikumos, jo īpaši tādēļ, ka ES fondu līdzekļi tiks izmantoti, lai atbalstītu ieviešanu.

FRA 7.2. ATZINUMS

ES dalībvalstīm ir jātransponē Procesuālo garantiju direktīva, lai nodrošinātu procesuālo garantiju efektīvu sniegšanu bērniem, kuri ir aizdomās turētie vai apsūdzētie kriminālprocesā. Tām ir jāveicina direktīvas īstenošana, sniedzot atbalstu kriminālprocesos iesaistītajiem praktizējošajiem juristiem, nodrošinot viņiem profesionālus norādījumus un apmācības iespējas. Eiropas Komisija varētu vairāk atbalstīt ES dalībvalstis, piemēram, sniedzot plašākus tiesību aktu izstrādes norādījumus un sekmējot praktiskās pieredzes apmaiņu starp dalībvalstīm. ES dalībvalstīm un Eiropas Komisijai ir jāizvērtē un jāņem vērā bērnu pieredze un skatījums attiecībā uz to, cik efektīvi šīs procesuālās garantijas tiek ieviestas praksē.

FRA 7.3. ATZINUMS

ES dalībvalstīm sadarbībā ar pakalpojumu sniedzējiem un attiecīgajiem pilsoniskās sabiedrības pārstāvjiem ir jānosaka un jāizstrādā attiecīgi pasākumi nolūkā sniegt bērniem skaidru informāciju par VDAR piemērošanu, lai panāktu līdzsvaru starp pienākumu bērnus aizsargāt un nepieciešamību nodrošināt bērniem piekļuvi internetam. Lai nodrošinātu bērnu aizsardzību, Eiropas Komisijai ir jāsekmē vienošanās panākšana starp dalībvalstīm un pakalpojumu sniedzējiem par standarta vecuma pārbaudes instrumentiem.

FRA 7.4. ATZINUMS

ES dalībvalstīm ir jāuzsāk vai arī jāturpina Audiovizuālo mediju pakalpojumu direktīvas transponēšana. Tas ir jā dara ciešā sadarbībā ar pakalpojumu sniedzējiem un attiecīgajiem pilsoniskās sabiedrības pārstāvjiem. Tām ir arī īpaši jāpievēršas bērnu seksuālās izmantošanas tiešsaistē, jo īpaši bērnu pornogrāfijas saturs koplietošanas, novēršanai, kā to paredz ar direktīvas 28.b pantu.

ES dalībvalstīm ir jā dara viss iespējamais, lai pareizi transponētu Direktīvu par seksuālu vardarbību, un jānodrošina pienācīgu likumdošanas un politikas izstrādes pasākumu īstenošana. Tām ir jācenšas sekmīgi novērst ar seksuālu vardarbību saistītus noziegumus, aizsargāt cietušos to vecumam piemērotā veidā un sākt kriminālprocesu pret likumpārkāpējiem par jebkāda veida seksuālu vardarbību internetā.

ES dalībvalstīm līdz 2019. gada 11. jūnijam savos tiesību aktos bija jāiekļauj Procesuālo garantiju direktīva (2016/800/ES). Ar minēto direktīvu paredz procesuālās garantijas bērniem, kuri ir aizdomās turētie vai apsūdzētie kriminālprocesā. Ar to paredz tiesības uz aizstāvību un nevainīguma prezumpciju, kā to nosaka Eiropas Savienības Pamattiesību hartas 48. pants, un to, ka pirmkārt jāņem vērā bērna intereses, kā to nosaka Hartas 24. pants. Tās preambulā prasa ņemt vērā Eiropas Padomes pamatnostādnes par bērniem draudzīgu tieslietu sistēmu.

Taču līdz noteiktajam termiņam tikai 13 dalībvalstis bija paziņojušas par direktīvas pilnīgu iekļaušanu savos tiesību aktos. Eiropas Komisija pret septiņām dalībvalstīm ierosināja pārkāpuma procedūras par paziņojumu nesniegšanu.

ES Pamattiesību hartas 24. pantā ir paredzētas bērnu tiesības uz aizsardzību un tiesības tikt uzklautiem. Interneta pasaulē šīs tiesības nereti tiek apdraudētas.

VDAR ir noteikts, ka, ja bērns ir jaunāks par 16 gadiem, persona, kurai ir vecāku atbildība par bērnu, sniedz piekrišanu vai apstiprina bērna personas datu apstrādi saistībā ar informācijas sabiedrības pakalpojumiem, ko tiešā veidā piedāvā bērnam. Taču dalībvalstis šajā nolūkā var paredzēt jaunāku vecumu, ar noteikumu, ka tas nav mazāks par 13 gadiem. Dalībvalstis ir noteikušas dažādus vecuma ierobežojumus robežās no 13 līdz 16 gadiem. Eiropas Komisijas Daudzpusējā ieinteresēto personu ekspertu grupa VDAR piemērošanas jautājumos ir norādījusi, ka trūkst norādījumu par vecuma ierobežojumu noteikšanu attiecībā uz piekrišanu un vecuma pārbaudes instrumentiem.

Progress saistībā ar pārskatītās Audiovizuālo mediju pakalpojumu direktīvas (Direktīvas (ES) 2018/1808) iekļaušanu valstu tiesību aktos, kas jāpabeidz 2020. gada septembrī, ir bijis pavisam niecīgs. Minētajā direktīvā reglamentē bērnu piekļuvi visiem audiovizuālajiem medijiem, tostarp, piemēram, tādām video koplietošanas platformām kā *YouTube* vai *Instagram*. Tajā ir arī noteikta prasība dalībvalstīm veikt attiecīgus pasākumus bērnu pornogrāfijas apkarošanai.

Vienlaikus bērnu seksuālā izmantošana tiešsaistē ir paplašinājusies. Eiropas Komisija 2019. gadā ierosināja pārkāpuma procedūras pret ES 23 dalībvalstīm par nespēju īstenot Direktīvu par seksuālu vardarbību (2011/93/ES).

8

TIESU IESTĀŽU PIEEJAMĪBA

ES iestādes 2019. gadā aicināja uzlabot noziegumos cietušo piekļuvi kompensācijai un tiesu iestādēm. ES Padome aicināja pieņemt jaunu stratēģiju attiecībā uz noziegumos cietušo tiesībām. Tādējādi tā gan atzina, ka cietušo aizsardzībā joprojām pastāv trūkumi, gan arī norādīja uz dalībvalstu apņemšanos pastiprināt cietušo tiesības. Padome aicināja *FRA* un citas ES aģentūras atbalstīt dalībvalstu centienus. Dažas dalībvalstis 2019. gadā turpināja izteikt iebildumus pret Stambulas konvenciju. Tas izraisīja īpaši asu reakciju no Eiropas Parlamenta. Eiropas Parlaments aicināja Eiropas Savienības Tiesu izskatīt dažādus attiecīgā juridiskā pamata aspektus, lai ES varētu pievienoties šai konvencijai. Tajā pašā laikā tiesu neatkarība joprojām bija apdraudēta. Tās uzsvēra vajadzību pēc efektīvāk saskaņotiem centieniem atbalstīt tiesiskuma ievērošanu. Eiropas Komisija nāca klajā ar rīcības plānu, ierosinot tā dēvēto "tiesiskuma pārbaudes ciklu".

Gandrīz puse ES dalībvalstu 2019. gadā pieņēma tiesību aktus Direktīvas par noziegumos cietušo tiesībām (2012/29/ES) labākai īstenošanai, vai arī šie tiesību akti stājās spēkā. Taču nekādi jūtami uzlabojumi nebija vērojami attiecībā uz noziegumos cietušo tiesībām piedalīties tiesvedībā.

Vairākas dalībvalstis novērsa būtiskas nepilnības noziegumos cietušo tiesību garantēšanā, pirmo reizi sniedzot cietušajiem paredzētus atbalsta pakalpojumus visām noziegumos cietušo personu kategorijām. Citas dalībvalstis veica pasākumus, lai aizsargātu noziegumos cietušos tiesvedības laikā un novērstu to sekundāru viktimizāciju.

ES Padome 2019. gada 3. decembrī pieņēma secinājumus par noziegumos cietušo tiesībām. Tajos daļēji tiek izmantoti pierādījumi, kas minēti *FRA* 2019. gada ziņojumos par tiesiskuma nodrošināšanu vardarbīgos noziegumos cietušajiem. Secinājumos ir atzīts, ka ir nepieciešami pasākumi, lai uzlabotu tiesu iestāžu un kompensāciju pieejamību noziegumos cietušajiem. Secinājumos Eiropas Komisija tiek aicināta izstrādāt jaunu ES stratēģiju 2020.–2024. gadam par noziegumos cietušo tiesībām.

FRA 8.1. ATZINUMS

ES dalībvalstis tiek mudinātas turpināt centienus efektīvai noziegumos cietušo tiesību īstenošanai praksē. Īpaša uzmanība tām ir jāpievērš tādu pasākumu ieviešanai, kas nodrošina, ka noziegumos cietušie kriminālprocesa laikā var saņemt kompensāciju un ka viņi kā vardarbīgos noziegumos cietušie saņem atbilstošu kompensāciju par noziedzīgā nodarījuma radīto kaitējumu. ES dalībvalstīm ir arī jāpastiprina centieni nodrošināt, ka noziegumos cietušajiem ir pienācīga loma attiecīgajā tiesvedībā.

FRA 8.2. ATZINUMS

ES un visas tās ES dalībvalstis, kas to vēl nav izdarījušas, tiek mudinātas ratificēt Eiropas Padomes Konvenciju par vardarbības pret sievietēm un vardarbības ģimenē novēršanu un apkarošanu (Stambulas konvenciju). FRA mudina dalībvalstis novērst nepilnības valstu tiesību aktos attiecībā uz to sieviešu aizsardzību, kuras ir vardarbības upuri.

FRA 8.3. ATZINUMS

ES un tās dalībvalstis tiek mudinātas vēl vairāk pastiprināt savus centienus un sadarbību, lai uzturētu un nostiprinātu tiesu iestāžu neatkarību, kas ir būtisks tiesiskuma elements. Pasākumi, kas tiks īstenoti saistībā ar jauno "tiesiskuma pārbaudes cikla" priekšlikumu, varētu ietvert uzlabotus norādījumus ES dalībvalstīm par to, kā konstatēt un novērst iespējamās problēmas tiesiskuma jomā. Turklāt attiecīgajām ES dalībvalstīm ir nekavējoties jārikojas, lai pilnībā ievērotu attiecīgos Eiropas Savienības Tiesas spriedumus, un jāpilda ieteikumi, piemēram, tie, ko izdod Eiropas Komisija savā tiesiskuma procedūrā.

Īrija 2019. gadā ratificēja Eiropas Padomes Konvenciju par vardarbības pret sievietēm un vardarbības ģimenē novēršanu un apkarošanu (Stambulas konvenciju), tādējādi palielinot līdz 21 kopējo to ES dalībvalstu skaitu, kas līdz 2019. gada beigām bija ratificējušas šo konvenciju. Vairākas dalībvalstis veica pasākumus, lai par krimināli sodāmām atzītu visas seksuālās darbības, kas veiktas bez personas piekrišanas, kā noteikts Stambulas konvencijas 36. pantā, tā vietā, lai tādus noziedzīgus nodarījumus kā izvarošanu attiecinātu uz situācijām, kurās tiek izmantots fizisks spēks vai fiziska vardarbība.

ES centās panākt, lai ES un visas dalībvalstis ratificētu konvenciju, kaut dažas dalībvalstis skaļi pauda iebildumus pret konvenciju, lai gan bija to parakstījušas.

Neatkarīgas tiesu iestādes ir tiesiskuma un tiesu iestāžu pieejamības stūrakmens (sk. LES 19. pantu, LESD 67. panta 4. punktu un ES Pamattiesību hartas 47. pantu). Vairākās dalībvalstīs palielinājās problēmas tiesiskuma jomā, jo īpaši saistībā ar tiesu iestāžu neatkarību. Tas Eiropas Komisijai lika izstrādāt rīcības plānu tiesiskuma stiprināšanai. Tajā tika ierosināts "tiesiskuma pārbaudes cikls". Tajā iesaistīsies gan Eiropas Parlaments, gan ES Padome, un tas attieksies uz visām ES dalībvalstīm, īpašu uzmanību pievēršot tām valstīm, kurās ir konstatēti riski.

9

KONVENCIJAS PAR PERSONU AR INVALIDITĀTI TIESĪBĀM ĪSTENOŠANAS GAITA

Vairākas būtiskas norises šajā jomā bija vērojamas 2019. gadā – 10 gadus pēc Padomes 2009. gada novembrī pieņemtā lēmuma par to, lai Eiropas Kopiena noslēgtu ANO Konvenciju par personu ar invaliditāti tiesībām (*CRPD*). Tās būs par izejas punktu nākamajai desmitgadei, kurā ES un tās dalībvalstis īsteno šo konvenciju. Amatā tika iecelta pirmā līdztiesības komisāre, kas atbild par *CRPD* īstenošanu. Tika pieņemts Eiropas Pieklūstamības akts, ar kuru ievieša vienotas pieklūstamības prasības attiecībā uz noteiktiem produktiem un pakalpojumiem. Eiropas Parlaments un ES Padome panāca provizorisku vienošanos par nostāju invaliditātes jautājumos un attiecībā uz Eiropas strukturālo un investīciju fondu pieejamību. Sākās stratēģijas invaliditātes jomā 2010.–2020. gadam izvērtēšana. Tās secinājumus izmantos turpmākajā ES stratēģijā invaliditātes jomā. Vienlaikus dalībvalstis veica pasākumus, lai cilvēkiem ar invaliditāti nodrošinātu iekļaujošu izglītību un vienlīdzīgas nodarbinātības iespējas. Vairākas dalībvalstis arī veica pasākumus, lai nodrošinātu visiem urbanizētas vides pieejamību. Grozījumi valstu vēlēšanu likumos sniedza cilvēkiem ar invaliditāti daudz plašākas iespējas piedalīties Eiropas Parlamenta vēlēšanās, taču problēmas joprojām sagādāja pieejamības jautājumi.

FRA 9.1. ATZINUMS

ES stratēģijā invaliditātes jomā laikposmam pēc 2020. gada ir jāņem vērā visi ieteikumi, kas minēti *CRPD* komitejas 2015. gadā pieņemtajos noslēguma apsvērumos.

Konkrētāk, ar ES stratēģiju invaliditātes jomā laikposmam pēc 2020. gada ir jānodrošina, ka:

- *CRPD* nosacījumi tiek iekļauti visos attiecīgajos ES tiesību aktos, politikas nostādnēs un programmās, tostarp arī jauno tehnoloģiju izmantošanā;
- personas ar invaliditāti, tās pārstāvošās organizācijas un attiecīgās pilsoniskās sabiedrības organizācijas tiek pienācīgi iesaistītas jaunās stratēģijas īstenošanā un uzraudzībā;
- visās ES iestādēs, struktūrās un aģentūrās tiek izveidoti pienācīgi koordinēti kontaktpunkti invaliditātes jautājumu risināšanai;
- attiecīgie dalībvalstu savākie dati tiek sadalīti tādā veidā, lai varētu uzraudzīt *CRPD* īstenošanu.

FRA 9.2. ATZINUMS

ES un tās dalībvalstīm ir jānodrošina, ka ES strukturālo un investīciju fondu (ESI fondu) līdzekļu izmaksāšanas laikā pilnībā tiek ievērotas *CRPD* un ES Pamattiesību hartā nostiprinātās personu ar invaliditāti tiesības. Tas palīdzēs maksimāli palielināt ES fondu iespējas atbalstīt neatkarīgu dzīvi. Šajā saistībā ES ir jāpieņem jaunie veicinošie nosacījumi, ar ko nosaka ES Pamattiesību hartas un *CRPD* efektīvu īstenošanu, kā paredzēts Eiropas Komisijas ierosinātajā Kopīgo noteikumu regulā daudzgadu finanšu shēmai 2021.–2027. gadam. Lai varētu efektīvi pārraudzīt fondu darbību un to rezultātus, ES un tās dalībvalstīm ir jāveic pasākumi, lai iekļautu organizācijas, kas pārstāv personas ar invaliditāti, un tiesību aktos noteiktās valsts cilvēktiesību aizsardzības struktūras ESI fondu uzraudzības komitejās. Cilvēkresursu un pienācīga finansējuma piešķiršana šīm organizācijām un struktūrām, kā arī ES līdzekļu iezīmēšana šim nolūkam palielinās ierosināto veicinošo nosacījumu efektivitāti.

FRA 9.3. ATZINUMS

ES dalībvalstīm, kas vēl nav pievienojušās *CRPD* Fakultatīvajam protokolam, ir jāapsver tā ratifikācijai vajadzīgo pasākumu pabeigšana, lai šis fakultatīvais protokols būtu pilnībā ratificēts visā ES. ES ir arī jāapsver steidzamu pasākumu veikšana, lai pievienotos fakultatīvajam protokolam.

Lielākā daļa mērķu, kas minēti Eiropas stratēģijā invaliditātes jomā 2010.–2020. gadam, tika sasniegti, un lielākā daļa personu, kuras piedalījās stratēģijas izvērtēšanā, kas 2019. gadā tika veikta Komisijas uzdevumā, uzskatīja, ka šāda stratēģija sniedz pievienoto vērtību. Dalībvalstis arī norādīja uz konkrētiem rezultātiem, ko ir sniegusi stratēģijas īstenošana, piemēram, Eiropas Piekļūstamības aktu. Tas parāda, cik būtisks šāda veida politikas dokuments ir rīcības koordinēšanai ES līmenī.

Eiropas strukturālajiem un investīciju fondiem (ESI fondiem) ir būtiska nozīme daudzās un dažādās politikas jomās, cita starpā arī atbalstot valstu centienus izveidot apstākļus neatkarīgai dzīvei. Ar Eiropas Parlamenta un Padomes provizorisko vienošanos par 2021.–2027. gada fondu plānošanas periodam ierosinātajām regulām paredz svarīgas pamattiesību garantijas, jo īpaši attiecībā uz ierosinātajiem veicinošajiem nosacījumiem, un lielāku uzraudzības komiteju lomu. Pilsoniskajai sabiedrībai, tostarp personu ar invaliditāti organizācijām un valsts cilvēktiesību struktūrām, var būt svarīga loma efektīvā fondu līdzekļu izmantošanas pārraudzībā.

Sešas dalībvalstis un ES vēl nav ratificējušas *CRPD* Fakultatīvo protokolu. Tas personām dod iespēju iesniegt sūdzības *CRPD* komitejai, savukārt komitejai ļauj ierosināt konfidenciālu izmeklēšanu, ja tā saņēmusi "ticamu informāciju, ka [kāda dalībvalsts] nopietni vai sistemātiski pārkāpj" konvenciju (6. pants).

Pamattiesību aizsardzības jomā 2019. gadā bija vērojami gan sasniegumi, gan neveiksmes. *FRA* "2020. gada ziņojumā par pamattiesībām" ir aplūkoti galvenie jaunumi pamattiesību jomā ES no 2019. gada janvāra līdz decembrim, kā arī izklāstīti šajā saistībā pieņemtie *FRA* atzinumi. Tajā, norādot gan sasniegumus, gan jomas, kas vēl aizvien rada bažas, ir sniegts ieskats galvenajos jautājumos, kas raisa diskusijas par pamattiesībām visā ES.

Šā gada ziņojumā galvenā uzmanība ir veltīta ES Pamattiesību hartas pašreizējiem piemērošanas veidiem. Pārējās nodaļās ir aplūkoti tādi jautājumi kā līdztiesība un nediskriminācija; rasisms, ksenofobija un ar to saistīta neiecietība; romu integrācija; patvērums un migrācija; informācijas sabiedrība, privātums un datu aizsardzība; bērna tiesības; tiesas iestāžu pieejamība un Konvencijas par personu ar invaliditāti tiesībām īstenošanas gaita.

PROMOTING AND PROTECTING YOUR FUNDAMENTAL RIGHTS ACROSS THE EU —

Nesaīsināts *FRA Fundamental Rights Report 2020 (FRA "2020. gada ziņojums par pamattiesībām")* ir pieejams šeit:

<https://fra.europa.eu/en/publication/2020/fundamental-rights-report-2020>

Skatiet arī saistītās *FRA publikācijas*:

- *FRA (2020), 2020. gada ziņojums par pamattiesībām – FRA atzinumi*, Luksemburga, Publikāciju birojs, <https://fra.europa.eu/en/publication/2020/fundamental-rights-report-2020-fra-opinions> (pieejams visās 24 ES oficiālajās valodās);
- *FRA (2020), Ten years on: unlocking the Charter's full potential (Hartas potenciāla pilnīga īstenošana desmit gadu garumā)*, Luksemburga, Publikāciju birojs, <https://fra.europa.eu/en/publication/2020/frr-focus-ten-years-charter> (pieejams angļu un franču valodā).

Iepriekšējie *FRA* gada ziņojumi par problēmām un sasniegumiem pamattiesību jomā Eiropas Savienībā ir pieejami *FRA tīmekļa vietnē* (angļu, franču un vācu valodā).

PLAŠĀKA INFORMĀCIJA

FRA – EIROPAS SAVIENĪBAS PAMATTIESĪBU AĢENTŪRA

Schwarzenbergplatz 11 – 1040 Vīne – Austrija

Tālr. +43 158030-0 – Fakss +43 158030-699

fra.europa.eu

 facebook.com/fundamentalrights

 twitter.com/EURightsAgency

 linkedin.com/company/eu-fundamental-rights-agency

Eiropas Savienības
Publikāciju birojs